

GIZONA IZATEN - ABURUAREN

OINARRI.

Zer dugu izaten-aburua? Urteak joan urteak etorri amaikatxo aburu eras dira jakintz-landa ugaritsu ontan. Azken aldi oetan batez ere. Erene orduko igartu dira. Or dabil tz jakin-gizonak bakoitzak bere aburua erdi naiesn edo. Aulkeri ta bidegabekeri bait da egun besteen eran jokatzea. Norberak bere bideari jarrai bear dio -diote- .Murgil bedi norbera bere baita barren-barrenean ta azter, azter ondoraño, bere izaera-muina idoro arte, ta erdi beza. Norberak gain du ta burutu bear du bere jomuga. Norgeretik landa bizi ta jokatu oi gera. Besteeri begira, besteengan murgildurik, besteengan deusezturik. Ortzen erail ta ito oi dugu gere norge retasun ori. Jomuga berezia badut, soilik joka nadin...

Onatx, XX'garren gizaldiko pentsalarien gogo-tan-kerak. Badu jokabide onek bere egi-muina ere. Giza ta luditar salmen ta izate oro aburu borobil, orokor batean ertsitu ta ito nai zutenen aurka jelkiak dituzu. Aburukaitzak dituzu zearo. Izaten-aburu itzkera ere begitan dute. Kamuseri edo ez takit norreri itandu omen zioten: "Zer da ordea izaten-aburu ori?" -"Izaten-aburua? -dio arriturik- Neu neror naiz ta!".

Naiz ta bere egi-muina eduki, alare, alderdikerez joka oi da. Alderdi bat, jokabide bat itzuri nai, ta beste alderdi ertze-ertzera jo digu. Besteengan ez itotzeagatik, bere baita-zuloan murgildu ta ito zaigu.

Norkerizko jokabide onek galerazotzen du, noski, aburu oso, egiña, borobilla, kristau-arnasezkoa, bete-bete bat eratzea. Bakoitza bere bidetik doa, urkolagunaren berririk ga be. Zuzen esan oi da egungo-philosophi-girotzaz : zenbat buru

Nolaz izaten-aburutzaz mintza gindezke, norbera bere burutiko ari bada? Aburukeriaren aurka jasoak baditugu? Izaten-aburuaren muiñ-muiñekoa duzu, beraz, norbera bere gain jokatzen, norbera bere nor-izanari ertsiki itsastea, baiño, ala ta guztiz ere, danen artean ustego bat eratzan dute. Ustego bat baiño, giro bat. Naiz ta bakoitza bereziki jokatu, denak giro berberak bilduak dabiltz, guztiak ats berbera dute arnas-iturri.

Uka ezin ditekena da XX'garren gizaldiko abururik garailena, izaten-aburua izan dala. Berak bildu ditu, Len-Guda-Ondotik batez ere, sartaldeko pentsakeraren ardura guztiak. Ta bekaitzez naiz begionez ikusi, jakintz-baratzean lenen-puntuan egon dan ustego batek, bere ondorenak utzi izan bear ditu, noski.

Nolako onderenak utzi dituan izaten-aburuak? Kalte garriak gelentsuak, baiño etenkituak ere bai. Ezta egia aburu onek utzi digun guztia zabarra danik.

Ustego onetxek biltzen ditu egungo pentsakeraren kutsurik berezi ta baliotsuenak. Pizkundeak (Renacimiento) sortu zigun "giza-joera", izaten-aburuak jakintz-biozuean tinkotu du beraxe. Gizona duzu izaten-aburuan giltz-arazoa. Gizon bakoitza gañera, "zu ta ni". Gogo ta ezur-aragi uts berterik ez geranok.

Kierkegaard'engandik datorrenez, izaten-aburuak' aparteko arduraz artzen du gizona, ta filosofi ta jakin-gai oro giza-baita mugatara ertsitzen du. Arrazoi apur batekin abitu zaigu izaten-ustegoa giza-bide autatik. Idealismo ta Positivismo aburuen ondorenak ikertuz, baitipat. Izan ere gizonak len-leenik bere arazoak argitu bear ditu, bere izaten ta jomuga izadi barruan. Onetzez gañera, arazo guztiak gizonak berak sortzen ditu, ta bidegabekeri litzake bestelako arazoak argitzen leiatzea, arazo guzien iturri dan ori alde batera utzita. Ontan denak datozte. Ez dira era berdinean jokutzen, baiño auxen dute denak elburu: gizonaren illun-

di oiek argitu. Auxen duzu aburu onen onurarik baliotsuena: jakintz-arazo guziak gizonagan bildu, beste ainbeste aburu ta jokabidean aurka.

Auxen dut xede idazlantxo ontan: izaten-aburuaren giza-joera agertu; gizona aburu onen ernegille ta atsemaille azaldu. Aburu onen alderdi onuratsua nabarmendu.

Ostroak utzita goazen zuzen-zuzen zuztarrerera. Azter ditzagun, aburu loretsu onen aziak. Bi sustrai edo iturburu ditu aburu onek: filosofi ta kondaira.

A) Kierkegaard.--

Illunpetik jakintz-landara euskaldun ezagun batek pizturiko philosophilaria. Beste zenbait gizon argi ere badira ats-aundiko oso aburu ontan, S. Agustin, Paskal, Nietzsche, Malebranche, Rosmini, t. a., baiño Kierkegaard' gan datzate azi sakon ta bizigarrienak.

Kierkegaard' ren iritziz pekatuaren bidez irixten dugu geure eskubidetasuna. Ez gera gu aske oben egin arteño. Obendun izateak damaigu gogo-askatasuna. Obenaz geure buruak Jainkoaren aurka jasotzen ditugu, ta une ortaitxe konturatzen gera gure libertadeaz. "Obeneen datza -dio- giza-nortasunaren muiña"; norgeren obenaren ezaguerak nor izan berezi berezi bat damaigu; pekatuaz oartzten gera geure nor-izana. "Obenak nik soil-soilik dagizkit, ez beste inork. Nork ordez tu nazake neure obenean? Erljioan deus ere ez dikur gizar-teak edo giza-taldeak, gizon bakoitzak baizik. Jainkoari zeu re berri besterik eztiogu emen bearko! Obenak, bada, nortasun eta erlijio-muiñak badazarkizki, nortasun-erlijio-oben auek min-muiñez lokarriturik daude".

Kierkegaard' k gizona "arazd" bezela aztertzen du, Idea bezela baiño, ta arazotasun ontan digar Trascendentzi-iturria.

Ona emen bere pentsakera laburkiro mamituta. Zer dala-ta Kierkegaard izaten-aburu deritzon ustego onen itur burutzat eritzi? Gizona, gizon-utsa, ezur-aragizko gizona soilik artzen dulako bere pentsakera, bere philosopha osoaren arazotzat. Gorabera ugari jasan bear izan zitun bere bizitza zear,

irarri arazi zion bere elerti guziari larri-kutsu, itomifi-ats barrenkor ura. Sakon miaturik zeduzkan giza-barna izkutuena, ta onetxek garaiarazi du bere elerti dena. Gizona, aragi-odolezko biotz bateri itsatsiriko gizona, larri-mifi, utsaldi, eztabai ta arazo z inguraturiko onako ezur-aragizko gizon au sukera zuan soilik berebururakizun gaitzat. Zakar ta larriki ezarri zitun onek, egun ainbeste buru nasturik darabilzkin bi arazo aukerak: gizona ta Jainkoa. Izaten ta tras cendentzi-arazoak. Ez ordea gizona, Gogo Orokorren (El Abso luto) unealdi edo azkorraldi bat bezela, mugabeko Gogo ortan deuseztuta; ezta Phisikak, Psikologiak ta bestelako jakin-saillak darabilten bezela ere, ezur-aragizko gizon kezkatu au baiarik. Ona izaten-aburuaren muifia argi azaldu. Auxen duzu "Existencialisme" erdel-itzkera onek adierazten duna; auxen ere dagokion bereizgarririk bereziena: "Gizonarekiko itzulea ra bizia". Gizona, urko-gizona au lenengo lerroan, ta guzien aurretik; ta gizonagan biotz-naimena, nai-iturri, sen edo ol de-menak batez ere. Ontan datza Kierkegaard' ren aintz osoa. Ona azitan beintzat, geroago lore mardul egitera datorrena.

B) Aziaren ondorioak.-

Ernemifi geratu zan azia, eldu-eldu egifik dager orain. Beste joera bateko aburu bikai-ñak sortu ziraden aldi artan ereta zeoro lurpera zuten azi ernemifi ura. Baño norbait aztarrika-aztarrika zebillela, oztopo egin zuan azi mardul onekin ta zeoro lilluraturik eguzkiaren galdatara atera zun. Unamuno bizkaitar euskalduna duzu azterlari au. Ordutik loretan dirau.

Igaro zale aburu oei ere beren aldia ta izaten aburuak betetzen ditu egun buru guziak. Zinema, antzerti, idazti ta jazkiei ere ezarri die kutsu berezi bat. Nolatan? Iritz okerrez derizkiotenez. Egia, gizonak duan aberaskirik bikiñena, eskubidetasuna du, bere jabe izatea, alegia; ta izaten-zaleak dituzu pitxi onen ajolatsuenak, baiño ez erri xak ak uler duenez. Ikus bezela Heideger' k giza-eskubidetasunari buruz oldozten duna, berari damaion ikur-zentzuna. (Vaelens, La Fil. de Martin Heideger).

Izaten-aburua ezta "Angst" edo "Nausèe" "Sorge" t. a. soilik. Argi adierazirik dizut izaten-aburuaren muifia:

"gizonarekiko ikzulera bizia". Jakintz-arazo guziek onen menpeko biurtu, gizonaren inguruko. Jakintza osoa, philosophia batikbat "gizaratu". "Gizona izadi osoaren buru gerta dedin". Gizona jakintz-sailetan dagokion mailan jarri. Oraindañoko philosophia "Jainko-inguruko" (theozentrika) omen zan, ta aurrekoa "giza-inguruko" (antropozentrika), biurtu.

Enziklopedi-alditik XX'garren gizaldiko urratzeraño jakitunen ardura guziak izadiak zeramaekin; natur-jakintzak aurrerapen bikaina oso artu zuen; natur-izkutukiak aztertu, argitaratu, ona garai artako jakitunen jomuga. Gizona aztertzean efe, soñez aztertu. Jainkoa ta gizona urrun zebiltzen jakitun aien burubideetan.

Gaur alderantziz gerta oi da. Jainkoa ta giza-arazoak erneaturik, urduri darabilzki egungo biotz-gogoak. Eztu logikak len ainbeste ardurarik sortzen. Gizona gerta oi da arazo guzien sorburusnondik nator? noruntz noa? zein dut jomuga? nor ditut inguruko nere antzeko auek? zer dala-ta oek atsegifietan igari, ta besteok zoritxarrak jota? nolaz nabari tut nere baitan ase egin ditutan grifioak? nork irarriak ditut? Zertarako irarriak aseziñak badira, ta asetze berak egarri mingarriagoa pizten badit?...

Giza-baita barren-barrenendik kezkatu, urduri jasotzen diran galdera ondoriotsuak. Egungo jakin-gizon geien tsuenak, izatenzaleak batikbat ez dute philosophi-baratzean galdera zorrotz aien erantzunik besterik billatzen.

Damurik, baiño galdera barrenkor auek ixildueraztzen salatu diran izatenzale geienak, ixilduarazi bearrean kezkatu ta larriago biurtu dituzte. Goi-argitik urrun jardun izan dira beren burubideetan, ta osertz argi guziak itxi ta ertsitu dizkio bizitz oni. Nondik natorren? "Ludi erdira jaurtia naiz". Noruntz noan? "Illobira zuzen-zuzen". "Il gerra uts-utsik; eriotzerako jaurtiak, ta geren baimenik gabe "jaurtiak". Ona bizitz tamalgarri onen jomuga: eriotza, ta eriotza ondoren "ezereza". Inguruko gizasemeok nortzuk ditutan? "Nerekin batera eriotz-amiltegira bultzatuak dijoazte nak. Bizitzak berak deus ere ez dikur, zentzurik ez du beregen, eriotzak damaio ikur osoa.

Gizona "ardura" (Sorea) utsa da. Eriotzetik isea

ibilli oi da, baiña izaten ditu, ordea, "argi une" batzu, bere derriorrezko etorkizun ikaragarria derakuskion argi-une igeskorra; une oietan sortzen zaio gizonari "larri miñ" (Angst) ori. Ala ere geienak beren jomugaren ezjakinean bizi oi dira, "itxurazko" bizikera bat daramatelarik (existenc. inautén tika), mundu ontako zeregifietan murgildurik, baitari itsatsirik daramaten azken ikaragarriaren berri jakiteke. Egungo gizarteko bizibidearen zarata-kutsu onen zer dala-ta, eriotz ikara ontan datza. Guziek eriotz-bidetik abiada zoroan amild duarren, itxuraz baiña, iges-naiean debiltzalako. (Ikus, Vaelens "Fiolos. de Mart. Heideg.)

Onelakoxeak dituzu izaten-zale guziak, buruenak - bakoitzak bere eram- galdera suei erantsitako erentzun bil durgarriak.

Methaphisika berak ere gizona du oinarri ta buru. Gizonetik asi, gizartera eltzeko (Heideger), edo gizaditik abitu gizonera iristeko asmoz (Jaspers). Dakusgunez eman zaio gizonari jakin-sailetan zegokion maila, naiz-ta oker tin kotu.

D) Jainko-arazoa.-

Esanik datza Jainko ta gizon-arazoak dirana egungo problema arduratsuenak. Jainkoa jakin tzetan dagokion mailati landa dago egun, egia. Badute ala ta guziz ere erligio-kutsu sakon bat gaurko philosophigai geienak. Aisa somatzen da egungo elerti ta philosophi-baratzetan goi-arazoetarako ardura berezi bat. Guziek Jainkoaren billa debiltzela dirudi, erne ta urdurik jardun ere! Nolaz au aditu egungo arazoan buru gizona dana aitortu dugunez geroztik?

Philosophilariak gizonaren arazotasuna (problemática) ezartzean, trazendentzi-arazoa dazarte berebat. Izaten arazoa jartzean, kontingenti-arazoa jarririk dago, ta onek trazendentzi-arazoa jartzen derrioz, ta azken au Theologi-arazoarekin berdintzen. Ezpaitu bein ere gizonak beregan, bere baitan arkituko bere izatenaren, bere zer-izanaren eroa, oinarria. Ta zuzen badao, beretik, bere baitatik-landa jo bear bere izatearen arrazoiaren billa ortan. Auxen duzu "baita landa" arazoa, edo trazendentzi-arazoa. Onela jokaturik Jainkoarekin topatu bear derrioz.

Era ontan zorrotzu egiten da gizonaren arazotasuna: "Zer da kur giza-izatenak? Bai ote gizonak ar-emanik Jainkoarekin? Zer dezake adimenak arazo auetan, ta zer naiak? t.a...."

Egia esan, asko ta asko dabilta egun Jainko billa, baiño ez ainbeste Jainkoaren billa, Orixe euskaldun ospetsuak dionez. Askok jo dute Jainkoagan, baiño ez benetako Jainkoagan, ordea, bere gisa asmatuiko jainko batean baizik.

Ondo gogoan jaso Jainko-arazoak giza-arazoa duena oiharrizat. Jainkoagana gizonaren bidez dijoaz geienak. Gizonak dazarzki problema bizienak, ta bere baitatik kanporantza egitean, Jainkoa aurkezten zaio, bere izate barru ontan sentitzen ditun eztabai urduritsu oiek argitzen.

Gizona ta Jainkoa, bada, baiño Jainkoa gizonagatik.

E) Luditar-Guda.-

Ludiar jasanak dituen jipoi zekarrenak, XX'garrengo gizaldi ontan jasanak ditu, Europa'k batez ere. Ondorioitsu izan zan benetan len-guda ura. Aldi berriak zetozen nunbait guda izugarri aren ondoren, guzien iritziz. Bide berriak, esertz berriak ageri zition Europa zagarri matxinada ikaragarri arek. Ernaberiturik jasoko ote zan itxas-odol artatik? Bere semeek ixuririko odoloz zirteturik zegrren oraindik Europa zaarra. Laister lertu ziran odolozko landare artatik lore gorriak, odol-usaidunak.

Politika-arazoetan naiz jakintzetan, gizarte-arazoetan, pilosofia-baratzan berebat, bide berriak somatzen ziran. Systema aunitz lurpera zitun guda arek, giza-arazoetatik landa zebiltzenak batez ere. Beste asko esertu ere bai.

Elburu lilluragarri baten ondorio zan guda ori azi-azian --Alemani aldetik batez ere-- , ta elburu onen idurikeria ain zakar ta nabarmen ikustean, guziek burumakur, murgil, goaiturik zetozen guda-lurresietatik. Ondo ikasiak inundi ere. Naska barrenkor onen ondore bereziarena duzu izaten-aburua. Ona Guda-Osteko pentsakeraren oiharriak: naska, itomina, eztabai sakonak. Gaiztatu ote Guda-Osteko filosofiarriak eroidaldu au? Baturik baiño, ats-andiko enak, ez.

Heidegger, Jaspers, Sartre, Marcel, aburu onen eust-arri sakonenak, guda-ixkanbilleetatik ateraberri ziran artean. Marcel ez beste guziek Goi-argitik landa jardun izan dira ta Kristiar-pentsakeraren aurkako gertatu. Beste izatenzale gelenak ere Kistar-ikaskintzatik landa jokatu dira.

Berdifinan joka ez badira ere, gogo-mufi berbera da gerte nabarmen-nabarmen: gizonari dagozkion arazoak, alegia. Ondoregi ikasiak zeuden, latzegi zigorturik, gizona, "eriotz-gai" gajo ori, jakintz-sailetan atal bat bezela mugatzeko. Izen ere Sociaca'k ain zuzen dionez: "Etziran gogamenak joka tu guda-lurresietan, ezur-aragizko gizasemeak baizik.". Eta ezur-aragizko gizon aiek, ezur-aragizko filosofi baten leia bizienaz irten ziran. Larriegi nabaitu zuten euren baitan eriotz-ikara guda-burrundan, gertuegi somatu eriotzaren arpegi zurbilla nolanaiko pentsagaietan jarduteko.

Gizona len-leenik, beste oro gizonaren inguruko. Arratsa gutxi zemaien filosofiarari auei Psikologiak naiz Methaphisikak. "Ez dazarte jakintz-gaiok, nik, neuk bakar-bakarrak, emen nere baita barru illun ontan nabaitzen ditudan arazoak, urrundik ere!". Orregaitik dabilzkitzu beren iritziz gizona ertsitu egin oi duten itz-kera, itz-arau estu, gogor, orokor oelek ausi, ta berriak asmatzen, xeeagoak; geure barne-mufinetako arazoak zeatz-meatz adierazi leiaz.

Gizon bakoitza, nor berezi bat da, bere barne-giro berezia du, bere arazoak, ta nolaz mundu berezi auek besteenakin berdindu, zorikideztu, guziei dagozkien itzez agertu? Muga estuegiak dira mugarik bako gizon onentzat, Gizona ain muga estuetan ertsitu oi dutenak adi-zaleak dira gelenik, gizonaren alderdi bat besterik ez dazagutenak. Gizona "animal rationalis", ots, "adimendun" tzat daukate, "animal sentimental", ots, "nai-dun" tzat baiño. Eta Unamuno'k liokenez zer dela-ta gizona "animal risibilis" bezela azaldu ez? Txingarrak geometri-arazoak askatzen dituan ez dakigu, baiño parrerik ez dagiana ori bai, badakigu.

Onela damintzate guziek; kristau-bidetik ari diradenak ere. Ezpaitira Jainkoaganafio "ondorioka", "adi-arauz" eldu, biotzak eta barnearen utsak eta larrialdiak eraginda baiño.

Onatx laburkiro Guda -Osteko filosofiari irarri zioten oldozkun-tankera:gizona aztertu;gizon konkretu,zeatz ari ertsituz ordea.

Iritz-epaiz edo...

Nabari ager denez,izaten-aburua giza-alderditik besterik ezta aztertu.Au ere arinki.Ontaz guziok oneritzi dezakegu.Izan ere aburu sorberria -naiz ta egun iltzer arkitu- or darabilte ndlana ta edonork.Dagoz-kion kutsu nabermenek ixillean,illunpetan dirautelarik. Onek begionez dakusalako,orrek,berriz,begi okerrez,geienak berri-zaletasunak eraginda azalez dazagutelako,bestetsuek, buruenik,norkeriz edo alderdikerez epaitzen dutelako.Gure Orixe agurgarrientzat ere "ezur-zulubita" litzake,muingabe-ko...bizibide lirain bat.Besteentzat "elerti-utsa","larri-egarria",itomifi-gura bizia...antzegille bailira!

Dana dala,epailari itzaltsuenera ustez,aburu onek ere badu bere "animam veritatis",ots,bere "egi-muifia".Ara-zotasun berezi bat dakar,naiz-ta berria izan ez,jakintz-gi-roan lenen puntua jarri du arazo ori:gizona.

Eskolastika-arazokeri tentek ugari beinbetiko baz tertu dira,arlo garrantzitsuetera biurtzearren.Gizonak bil-du ditu berriro zorionez adi-jardun ta ardura guziak.

Labur esan.Naiz-ta izaten-aburuak okerretik joko tu izan,arazotasun berri bat sortu digu,ta naiz Eliza naiz Eskolastika ontara akula,giza-igurtzi orrez zirtatu.

Bastarrika tar Jakoba Iñaki.

Arantzazu ko teologilari.